

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

TÖVBE ATINA BİNMEK VEYA *MESNEVÎ*'DE TÖVBE ETMEYE DAİR

Prof. Dr. Emine YENİTERZİ*

Özet

Kültür hayatımızın temel eserlerinden biri olan Mesnevî'de dinî, ahlâkî ve tasavvufî konular arasında tövbe konusu büyük önem taşır. Allah-kul ilişkileri çerçevesinde hatalara düşen insanın geriye dönüşü olan tövbe; şartları, kabulü ve tövbeye sadık kalmanın gereği gibi hususlarla ele alınır. Yaratılışı gereği sorumlu bir varlık olan insanın suçluluk ve pişmanlık psikolojisi, tövbe ile elde edebilecekleri, Nasuh tövbesinin gereği de Mesnevî'de hikâyelerle anlatılır. İnsanın aynı günahı tekrar işlememe konusunda kararlı olması, Allah'ın büyüklüğünü ve kendi aczini idrak etmesi, kötülükte ısrardan vazgeçmesi, ne kadar günahkâr olsa da Allah'tan ümidini kesmemesi ve yaratıcısına tam bir samimiyet ve güvenle yaklaşması öğütlenir.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Mesnevî, tövbe, günah, af, pişmanlık.

Tövbe (tevbe), kulun işlediği bir günah veya suçtan pişman olması, Allah'tan af dilemesi ve aynı hatayı bir daha yapmamaya karar vermesidir. Dolayısıyla tövbe; insanın kötülükte ısrardan vazgeçip, iyiliğe dönmesi ve günahları sebebiyle Cenab-ı Hakk'ın emirlerinden uzaklaşıp yasaklarına yönelmişken yeniden Allah'a yaklaşmasıdır. Bu yüzden tövbe etmek önemli ve gerekli bir fiil, bir çeşit ibadettir. Kuran-ı Kerim'de birçok ayette tövbe tavsiye edilir, fazileti ve sonucu dile getirilir: *Ancak tövbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tövbelerini kabul ederim. Ben tövbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim* (Bakara, 2/160) gibi.¹ Bu ayetlerin hemen hepsinde günahkârlara tövbe etmeleri tavsiye edilirken, Cenab-ı Hakk'ın tövbeleri kabul ettiği, çok bağışlayıcı ve merhametli olduğu dile getirilir.

Sevgi, hoşgörü ve banîş dini olan İslam'da insanların hatalarını hoş görmek, affetmek öğütlenir. Kulun bu güzel haslet için en güzel örneği; merhametin ve bağışlamanın kaynağı olan Cenab-ı Hak'tır. Kul da, tövbe ile Allah'tan affolunmayı niyaz eder. Ancak yine Kuran-ı Kerim'in tarifıyla kabule şayan olan tövbe; bilmeden kötülük edenlerin hatalarını anladıkları anda gecikmeden pişman olmaları, Allah'ın affına sığınmaları, bu samimi tövbeden sonra kendilerini ıslah etmeleri ve günaha bir daha yaklaşmamaları şartlarını taşır. Günahlar ne denli çok olursa olsun, bağışlayan ve esirgeyen (Gafûr ve Rahîm) Allah'ın rahmetinden ümit kesilmesi doğru değildir, Allah bütün günahları affeder (Zümer, 39/53).

“Hatasız kul olmaz” sözünün de işaret ettiği gibi, insanların yanlış davranışlardan uzak kalması mümkün değildir. Bu yüzden tövbe; kul ile Allah arasında zedelenen bağları onarır, kulun ümitsizliğe düşmesini engeller, yeniden iyiliğe yönelmesine yardımcı olur. Bu yüzden günahlar, suçlar, hatalar ne denli sevimsizse; tövbe etmek de o denli güzeldir. Zira hatalardan uzak kalamayan insanın tövbe etmesi, onun kulluk sorumluluğu konusundaki bilincine, yaratıcısına bağlılığına ve Allah'ın emirlerinden çıkmamaya dair kararlılığına işaret eder.

Türk kültür ve edebiyatının temel eserlerinden biri olan Mesnevî'de dinî, tasavvufî ve ahlâkî konular içinde tövbe konusuna önemle yer verilmiştir. Diğer taraftan Mevlâna'dan söz edilince yurdumuzdaki insanların aklına ilk olarak şu rubâî gelir:

Gel, ne olursan ol, yine gel

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı. eyeniterzi@yahoo.com

¹ Benzer ayetler için bk. Âl-i İmran, 3/89; Mâide, 5/39; Nisâ, 4/16-18; En'âm, 6/54; Hûd, 11/61, 90, 112; Meryem, 19/60-61; Tâhâ, 20/82; Nûr, 24/31; Furkan, 25/70-71; Kasas, 28/67; Tahrîm, 66/8.

*Kâfir, Mecusî, putperest olsan da gel
Bizim deryâbımız ümitsizlik deryâbı değildir
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da gel*

Mevlâna'ya ait olmadığı bilinen¹ ancak onunla bütünleşmiş olan bu rubaîde, Mevlâna'nın binlerce beyitte ifade ettiği sevgi ve birlik çağrısı yanında tövbeye de bir çağrı vardır. Şiirde “bâz â” şeklinde yer alan ibare “gel, yine gel” yanında; “vaz gel” yani “vazgeç, tövbe et” anlamını taşır. Dolayısıyla bu rubaînin mesajı; gel, gel ama geldiğin gibi kalma; değiş, geliş, olgunlaş; hamlıktan kurtul; temizlen; sevgiden nasip al, tövbeni yüzlerce kez bozmuş olsan da Allah'ın rahmetinden ümit kesmeden tekrar tövbeye sarıl mesajını içermektedir.

Mevlâna'nın şaheseri olan Mesnevî'de ise tövbe konusu Allah ve kul ilişkileri itibarıyla gereği, önemi ve şartları çerçevesinde çok zengin görüş açılarıyla verilir. Öncelikle tövbenin şartlarından biri işlenen suçun kasıtlı değil, bilmezlik veya unutkanlığa bağlı olmasıdır. Mevlâna da bu konuya dikkat çeker:

Buna tanık, “Rabbimiz, unutup işlediğimiz suçlarla bizi suçlu sayma” ayetidir.² Çünkü unutma da bir bakımdan suçtur.

Unutan, onu lâyık olduğu veçhile ululamamıştır. Yoksa hiç savaşta adamı uyku tutar mı?

Unutma, çaresiz gelip çatar ama buna tutulmamak için de sebeplere yapışmak lâzım.

Çünkü onu ululamada geçseklik gösterdi mi insanda ya unutma meydana gelir, ya yanlış. (V/4101–4104)

Hata ve günahlara düştükten sonra tövbe etmek müminin bir özelliğidir. Günahsızlık, masumiyet ancak peygamberlere mahsustur. Onların da “zelle” tabir edilen sürçmeleri, yanlışları vardır. Bu yüzden insanın hatalara düşmesi normaldir. Yanlışların sonunda, kulun doğru tavrı tövbedir. *Suçlu olan tövbe eder. Yolu kaybeden kişi ah eder. (V/832)*³

Tövbe, günahkâr kula yaratıcının lutfu, İlahî bir ikramdır:

Ey ulu Tanrı, bizim şanımız ulu ulu günablarda bulunmaktır. Fakat sen, bunları lutfunla affetmeye kadirsin.

Biz, hırstan, şebetten kendi kendimizi yakıtık. Bu duayı da senden öğrendik Yarabbi.

Bize duada bulunmak için müsaade etmen, dua öğretmen, böyle bir karanlığı aydınlatman hürmetine sen bunlara acı. (III/2214–2216)

Tövbe eden insan kulluk sorumluluğuna sahiptir. Öncelikle suçunun bir cezası ve suçundan dolayı kendisini cezalandıracak bir yaratıcının olduğu şuuruna ulaşmıştır:

Ervesine tövbe et, yola baş koy. “Kim bir zerre kadar iyilik yahut kötülük etse mükâfat ve mücazâtını görür.”⁴ (VI/431)

Aynı zamanda yaptığı işin kötü olduğunun bilincine erişmiş, pişmanlık duymuştur. Kötülükte ısrar eden kişi pişmanlık duyamaz:

Yaptığı işten bir pişmanlık duyar ve bu pişmanlık ona bir ayıp olursa o, önce pişmanlığa ateş salar, yakıp yandırır.

*Zaten adam, bir işte ayak diredi mi hiç yoktan pişmanlık meydana gelmez ki! (III/3616–3617)*⁵

Tövbe eden insanın ulaştığı önemli bir şuur da hatasının sorumluluğunu yüklenmesidir. Bu yönüyle tövbe, kulun günahattan sonra pişmanlıkla edebe sarılmasıdır, itaate yönelmedir. Tövbeye yanaşmamak ise

¹ Mevlâna'ya atfedilen bu rubaî, Mevlâna Müzesi'nde bulunan el yazması bir Divân-ı Kebîr'in kapağında kayıtlıdır. Diğer Divân-ı Kebîr nüshalarında rastlanmadığı gibi, eserin içinde olmayıp da kapakta kayıtlı olmasından anlaşılacağı gibi; herhangi birisi tarafından oraya yazılmış, Mevlâna'ya ait olmayan bir şiirdir. Şiirin gerçek şairi için bazı araştırmacılar İranlı şair Ebu Said Ebu'l-Hayr'ı gösterirler. İlginç olan konu; Mevlâna'nın altmış bin beyte ulaşan şiirlerine rağmen öncelikle bu mısralarla hatırlanması, diğer yandan böylesine şöhret kazanmış şiirin ilk söyleyeninin unutulmasıdır. Ancak günümüzde, Mevlâna'nın binlerce beyitte ifade ettiği sevgi ve birlik çağrısını dile getiren bu rubaî Mevlâna'ya mal edilmiş durumdadır.

² “... Ey Rabbimiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma...” Bakara, 2/286.

³ Ayrıca bak. V/1231–1234.

⁴ Zilzâl, 99/7–8.

⁵ Ayrıca bak. V/1606–1607; 3995–3999.

küstahlıktır, isyandır. Mevlâna bu konuda yaratılış sahnesindeki Hz. Âdem ile şeytanın davranışlarını karşılaştırır ve Hz. Âdem'in tavrını örnek gösterir. Cenab-ı Hak, Hz. Âdem'i yarattıktan sonra meleklere ve cinlere Âdem'e secde etmelerini emretmiştir. Bu İlahî emre melekler itaat etmiş, şeytan ise büyüklük taslayarak secdeyi reddetmiştir. (Bakara, 2/34) Sonrasında; *Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis:) Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi. (A'râf, 7/12)*. Bu itaatsizlikten sonra şeytan yaptıklarının mesuliyetini yüklenmemiş, suçu İlahî iradeye bağlayarak; *İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmana karşılık... (A'râf, 7/16)* ifadesiyle günahı üstlenmemiştir. Hz. Âdem ise şeytanın hilesine aldandıktan sonra; *(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimizi zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyân edenlerden oluruz. (A'râf, 7/23)* sözleriyle tövbe ile Allah'ın rahmetine sığınmışlardır. Bu olayda Hz. Âdem hür iradesiyle yanıldığını itirafla edebe riayet etmiş, kulluk muhasebesinde bulunmuş; şeytan ise günahının sorumluluğunu yüklenmemiş, edebe sığmayan bir üslupla Allah'ı suçlamış, kendi hatasını İlahî iradeye yüklemiş, Allah'ın rahmetinden kovulup, lanetine hak kazanmıştır:

Şeytan, "Bima ağveyteni " dedi; o alçak ifrit, kendi fiilini gizledi.

Âdem ise "Zalemma enfüsena" dedi; bizim gibi Hakk'ın fülinden gafil değildi;

Günah ettiği halde edebe riayet ederek Tanrı'ya isnat etmedi. Tanrı'nın halk ettiğini gizledi. O suçu kendine affettiğinden ihsana nail oldu.

Âdem, tövbe ettikten sonra Tanrı, "Ey Âdem! O suçu, o mihnetleri, sen de ben yaratmadım mı?"

O benim takdirim, benim kazam değil miydi; özür getirirken niye onu gizledin?" dedi.

Âdem "Korktum, edebi terk etmedim" deyince Tanrı, "İşte ben de onun için seni kayırdım" dedi.

Hürmet eden, hürmet görür. Şeker getiren badem şekerlemesi yer.

Temiz şeyler, temizler içindir; sevgiliyi boş tut boşluk gör; incit, incin!(I/1488–1495) ¹

Tövbe eden kul suçun kaderde değil, kendisinde olduğu bilincine ulaşmış, şeytana değil, Hz. Âdem'e uymuş; isyan ve küstahlık yoluna değil, edep yoluna gitmiştir. Zira kadere inanmak imanın şartlarından ancak İlahî irade yanında insana belli bir dairede karar verme hakkı, cüzi iradesini kullanma hürriyeti verilmiştir. Mevlâna, cüzi iradenin varlığına iki delil gösterir: İki iş arasındaki tereddüdümüz ve hatalardan sonraki pişmanlığımız:

Yaptığın kötülük yüzünden pişman olman da ibtiyarna delâlet eder, demek ki kendi ibtiyarnla pişman oldun, doğru yolu buldun. (N/3025)²

Bu yüzden akıllı insan suçunu gören, pişman olan ve tövbe ile kendisini affettirendir (IV/1494). Zira hiç kimse başkasının suçunu çekmez, herkes ancak ettiği biçer (II/731) ve bu konuda kaderi veya şeytanı suçlamak bir diğer hatadır: ³

Suçunu başkasına yükleme. Akımlı yaptığın işin cezasına ver, kulağın o yana aç...

Suçtu kendine bul, tohumu sen ektin. Tanrı'nın mücazâtıyla, adaletiyle uzlaş. (VI/426–427)

Kuran-ı Kerim'de tövbeden söz eden ayetlerde Allah'ın tövbeleri kabul eden, çok bağışlayan ve esirgeyen oluşuna dikkat çekilir. Tövbe ile, *Rahmetim gazabımı geçmiştir* diyen Cenab-ı Hakk'ın: Afüvv, Gaffâr, Gafûr, Halîm, Rahmân, Rahîm, Raûf, Şefî, Şefîk, Melce, Settâru'l-uyûb ve Tevvâb gibi güzel isimlerinin tecellisi ortaya çıkmakta; kul bu isimlerin sahibi olan, merhamet edenlerin en merhametlisi (Erhamü'r-Râhimîn) Allah'a samimiyet ve güvenle sığınmakta, Fâtîha Suresi'ndeki; *Ancak sana kulluk ederiz ve ancak senden medet umarız* ayetinin gereğine uymaktadır:

Ey her çeşit elde edilen şey, kendisinden olan Tanrı, bitüm âlemin af ve ihsan, senin ihsanından bir zerreder.

Aflar, senin affını överler. İnsanlar, sakının; ona benzer, ona eşit yoktur. (V/4110–4111)

Ey padişahlar padişahı, onlar senin hususiyetinden sarboş olmuşlardır. Ey affeden Tanrı, kendi sarboşunu affet.

¹ Ayrıca bak. I/3895–3904; IV/324–329; 1385–1402; 3412–3416; V/520–521; 769–770; VI/404–406.

² Ayrıca bak. IV/1644; V/2985–2994.

³ bak. II/2720–2726; VI/413–415.

(V/4200)

Kendi hatalarını, suçlarını anladılar. Padişahın oyununda mat oldular ama
 Şimdi ah ederek ey lutfu, suçlulara yol gösteren Tanrı diye sana yüz tuttular.
 Lutfet, yolda kirlenenleri tez af Fırat'ında, yıkılacak kaynakta yıka, artı.
 Art da uzun zamandır işlene gelen suçtan yıkansınlar, temizlerin safına katılıp namaz kulsınlar.
 Sayıdan dışarı olan o saflarda "Bizler saflarız" nuruna garak olsunlar. (V/4190–4194)
 Bedene tapan şu kullarını affet. Af denizinin affedişi, yerinde bir iştir.
 Halkı ırmak gibi, sel gibi affet, yıka, ant, kendi denizine daldır, temizle.
 Aflar, her gece şu gönülden çıkar, güvercinler gibi sana uçar, ulaşır.
 Seber çağı yine onları uçurur, geceye kadar şu bedenlere hapsedersin.
 Yine akşam çağı, o sayvanın, o damın aşkı ile kanat çırparak uçarlar. (V/4175–4179)¹

Cenab-ı Hak'ın bir lutfu da suç işleyen kulunu hemen cezalandırmaması, suçu gizleyip örtmesi,² pişman olup tövbe etmesi için mühlet vermesidir (IV/160–171). Diğer yandan O'nun lutfu öyle geniştir ki samimiyetle tövbe eden kulun suçları affedilmekle kalmaz, kötülükleri iyiliğe, günahları sevaba, ibadete çevrilir (Furkan, 25/70):

Beri gel ki Tanrı'nın ihsam seni azat etsin. Çünkü onun rahmeti gazabından üstün ve arktır.
 Beri gel ki şimdi tehlikeden kurtuldun, kaçtın kimya seni cehber haline soktu.
 Kijünden ve dikenliğinden kurtuldun, artık Tanrı bahçesinde bir gül gibi açıl!
 Öyle bir suç işledin ki her türlü ibadetten iyi. Bir anda gökleri bir baştan bir başa aştın.
 O adamın işlediği suç ne kutlu suç! Gül yaprakları dikenden bitmez mi?
 Ömer'in Peygambere kastedişi suçu, onu ta kabul kapısına kadar çekip götürmedi mi?
 Firavun; büyücüleri, büyüleri yüzünden çağırmadı mı?
 Onlara da bu yüzden ikbal yardım etmedi mi, bu yüzden devlete erişmediler mi?
 Onların büyüsü, onların inkârı olmasaydı inatçı Firavun, onları huzuruna alır mıydı?
 Onlar da asayı ve mucizeleri nereden görecekdiler? Ey isyan eden kavim! Suç, ibadet oldu.
 Tanrı ümitsizliğin boynunu vurmıştır. Çünkü günah ve suç ibadet olmuştur.
 Çünkü Tanrı, şeytanların rahmine suçları ibadete, sevaba tebdil eder.
 Bundan dolayı şeytan, taşlanır; hasedinden çatlar, iki parça olur.
 Şeytan bir günah meydana getirmek ve onunla biz'i bir kırıya düşürmek ister.
 "O günahın ibadet olduğumu gördü mü?" İşte o an, şeytana yomsuz bir andır.
 Beri gel; ben, sana kapı açtım; sen benim yüzüme tükürdün, bense sana armağan sundum.
 Cefa edene bile böyle muamelede bulunur, aleyhime ayak atanların ayağına bile bu çeşit baş korsam,
 Vefa edene ne başlırlarım? Anla! Cennetlerde ebedî mülkler ihsan ederim (I/3826–3843)
 Ömür defterini karartırsa önce yaptıklarına tövbe et.
 Ömrün geçtiyse kökü bu demdir, tez ömür ağacını tövbe suyuyla sula.
 Ömrünün köküne abuhayat dök de ömür ağacın yeşersin.
 Bütün geçmiştekiler, bu tövbeyle iyileşsin. Geçen yıldaki zehir, bu yüzden şeker kesilir.
 Tanrı, kötülüklerini iyiliğe çevirir. Geçmişteki bütün suçların ibadet olur. (V/2221–2224)³
 Mevlâna bu yüzden tövbeyi insanı menziline ulaştırın çevik bir ata benzetir:

¹ Ayrıca bak. II/2500–2508; V/1805–1849.

² III/2451–2454.

³ Ayrıca bak. II/3004–3005; V/3160–3164; VI/2280–2284.

Çocuklar oyundan boşlanırlar ama geceleyin onları çeke çeke evlerine götürürler.

Küçük çocuk oyuna başlarken soyunur, hırkasını külahını, ayakkabısını çıkarır atar. Hırsız da gelip ansızın onları kapverir.

Çocuk, oyuna öyle bir dalar ki külahı, gömleği aklına bile gelmez;

Gece gelir çatar bir türlü oyunu bırakamaz; Eve bir türlü yüz çeviremez;

Dıymadın m, “Dünya ancak bir oyundan ibarettir” denmiştir. Sense oyuna daldın, elbiseni yele verdin, şimdi korkuya düştün.

Gece gelmeden elbiseni ara, gündüzü dedikoduyla zayı etme.

Hâsıl ben de onada kendime habvet bir yer seçtim, halkı elbise hırsız gördüm.

Ömrün yarıcı, sevgili isteğiyle geçti, yarıcı düşmanların derdiyle.

O, çüppeyi aldı götürdü, bu, külahı. Biz de küçücük çocuklar gibi oyuna daldık;

Derken ecel gecesi yaklaştı. Artık bırak şu oyunu, yeter dönme oyuna gayr.

Tövbe atına bin de hırsıza yetiş, hırsızdan elbiselerini al, geri dön.

Tövbe atı acayip bir attır. Bir anda şu aşâklık âlemden ta göğün üstüne kadar sıçrayıp çıkar.

Fakat atm da hırsızdan gözet ba. Bilyorsun ya, o, gizlice elbiseni de çaldı.

Aman şu atımı gözet de hırsız çalmasın. (VI/450–466)

Günahlar kulun cüzi iradesini kötüye kullanmasının eseridir. Tövbe etmek ise hem Allah'ın lutfudur, nasip ederse gerçekleşir; hem de kul, günahları içinde boğulmuşsa, tövbeye gücü yetmez:

Fakat bir adam, günabta ısrar eder, kötülüğü kendine sanat edinir, düşünce gözüne toprak saçarsa,

Artık tövbe etmeyi bile aklına getirmez; o suç gönlüne tatlı gelir; böyle böyle nihayet dinsiz olur gider.

O pişman oluş, o “Yarabbi” deyiş ondan zâil olur, gönül aynasının yüzünü beş kat pas örter.

Paslar, demirini yemeye geberini yok etmeye başlar. (II/3378–3381)

Eğer ağlayıp inleseydi, eğer tövbe ve istiğfar etseydi mahvolan nur, Tanrı keremiyle yine zıbur ederti.

Fakat istiğfar etmek de elde değildir. Tövbe zevki, her sarhoşun mezesi olmaz;

Yapılan işlerin çirkinliği, küfür ve inkârın şomluğu, onun gönlüne tövbe gelmesine mani oluyordu, tövbe yolunu bağlamıştı.

Gönlü, katılıkta taşa dönmüştü. Tövbe onu ekin ekemek için nasıl yarabilir? (II/1642–1645)¹

Cenab-ı Hak kulu affına lâıyk görmüşse, ona tövbe etme isteği ve imkânı verir:

Tanrı, yardım etmek dilerse bize yalvarmak ve müinacatta bulunmak meylini verir.

Onun için ağlayan göz ne mübarektir. Onun aşkıyla yanıp kavrulan yürek ne mukaddestir.

Her ağlamanın sonu gülmektir. Sonunu gören adam, mübarek bir kaldır. (I/817–819)

Tövbenin pişmanlık ve samimiyet yanında çok önemli bir gereği de aynı hataya tekrar düşmemek yani tövbeye sadık kalmak, tövbeyi bozmamak konusudur. Mevlâna bu hususu da dile getirir:

Birisi tövbe eder, pişman olur, sonra o nedameti unuttur da deneneni yine denemeye kalkarsa ebedi olarak zıyana düşer. Tövbesinde sebatı, kuvveti olmaz; o tövbeden bir halâvet dıymaz ve tövbesi kabul edilmezse, Tanrı'ya sığınmaz, Köksüz ağaca benzer. Her gün biraz daha sararır, biraz daha kurur. (V/başlık–2326)

Nice defalar hırs tuzağına düştün, boğazını kesilmeye teslim ettin!

Tövbeler kabul eden Tanrı, yine seni azat etti, tövbeni kabul ederek seni neşelendirdi.

“Tövbenizi bozar, kötülüğe başlarsanız biz de tekrar size azap ederiz. Biz yapılan işlere uygun karşılıkları çift ettik” dedi. (III/2870–2872)

Sen de bir kere daha bu tuzağa geldin, bir kere daha tövbenin gözüne toprak serptin!

Tövbeleri kabul eden, suçlarını yargılayan Tanrı, tekrar o düğümü çözdü de “Kendine gel... Bu tarafa yüz tutma”

¹ Ayrıca bak. I/3228–3254; VI/568–569.

dedi.

Fakat tekrar unutkanlık pervanesi geldi, canımızı ateşe doğru sürükledi!

Ey pervane, öyle çok unutkan olma, öyle pek şüpheye düşme... Yanan kanadına bak bir kere!

Ateşten kurtuldun mu bu kurtuluşun şükri, bir daha tane olan yere hiç uğramamandır. (III/2876–2880)¹

Tövbeyi bozmak insanı yaratıcısından uzaklaştırır, birçok belalara uğratar:

Abdi, tövbeyi bozmak, sonunda insanı lanete uğratar.

Cumartesi günlerinde iş işlemeye memur olan Yabudiler, tövbelerini bozdular da çarpılıp belak oldular.²

Tanrı, o kavmi maymun şekline soktu. Çünkü inada girişip Tanrı abdini bozdular.³

Bu ümmette beden çarpılması yoktur. Fakat ey akıllı fikirli adam, gönül, çarpılması vardır.

Bir adamın gönlü maymun gönlüne döndü mü bedeni de maymunun gönlünden daha aşağı olur.

O eşeğin gönlü de hakikatten haberdar olsaydı, bir hüneri nail olmuş bulunsaydı sureti yüzünden hor olur muydu hiç?

Ashab-ı Keşf'in köpeğinin huyu iyiydi, fakat sureti, köpek suretindeydi. Fakat bu sureti, ona bir noksan verdi mi?

Yabudiler, halk zahiri azabı görsün diye zahiren çarpıldılar.

Fakat iç âleminden bunlardan başka yüz binlercesi, tövbelerini bozma yüzünden domuz ve eşek oldu. (V/2591–2599)⁴

Tövbeye kulun Allah'a yalvarıp yakarması, niyazıdır. Allah suçlu olsalar da kullarının dualarına cevap verir:

Tanrı "Beni çağırın mı, suçlu da olsan, putperest de olsan, ben yine icabet ederim.

Onun için duadan hiç çekinme; hiç usanma. Dua, nihayet seni gulyabani nefsin elinden kurtarır." demiştir. (III/756–757)

Kaçın gelince kabuktan başka bir şey göremez, düşmanları dostlardan ayıramazsın.

Böyle olunca yalvarmaya başla, ağlayıp inlemeye, tespihe, oruca devam et!

"Rabbim, sen gaybleri bilirsin. Günahın dolay bizden intikam alma" diye yalvar, yakar!

"Ey aslanları yaratan! Eğer biz bir köpeklik etmişsek bu pusudan bizim üstümüze aslanı saldırma!

Güzel suya ateş şeklini, ateşe de su letafetini verme!" diye niyaz et! (I/1194–1198)

Samimi tövbede Allah'ın hoşlanmadığı bir işi yapan kul pişmandır. Bu yüzden tövbeye gözyaşlarını katmalı, yana yakıla İlâhî affın kapısını çalmalıdır:

Çabuk onları bul, kusur dile, tövbe et. Bulut gibi ağla, inle.

De sana onların gül bahçeleri açılın, sana olgun meyveler saçılın. (III/312–313)

Çünkü Âdem, Tanrı kitabından ağlamakla kurtuldu; tövbeârnı nefesi ıslak gözyaşlarıdır. (I/1633)

Âdem, yeryüzüne, ağlamak için, daima feryat etmek, inlemek ve mahzun olmak için gelmiştir.

Âdem, Firdavs'ten, yedi kat göklerin üstünden ayakları dolaşarak en adi yere, tâ kapı dibine, özür dilemek için gitti.

Eğer sen de Âdemoğluyun onun gibi özür dile, onun yolunda yürü!

Gönül ateşle gözyaşından çerez düz. Bahçe, bulutla güneş yüzünden yetişmiş, yeşermiştir. (I/1633–1637)

Kendine gel de "Tövbe eder, Tanrıya sığınırım" diye cürümde bulunma, günah etme.

Tövbeye de bir parlaklık gerek. Tövbeye de bir şimşek bir bulut şart.

Meyvenin olması için hararet ve su lâzımdır. Bunun için de bulut ve şimşek icap eder.

¹ Ayrıca bak. III/3155–3160; VI/344–352.

² Bakara, 2/65.

³ Mâide, 5/60.

⁴ Ayrıca bak. IV/3384–3388; V/2822–2823.

Gönül şimşegıyla iki göz bulutu olmadıkça tebdit ve bışım ateşi nasıl yatıştır? (II/1652–1655)¹

Gönülde pişmanlık, gözlerde yaşlarla yapılan tövbe Allah'a samimiyetle yaklaşma, dostun kapısını çalmadır (II/3352). Böyle tövbe vefadır, bağlılıktır:

O kapıda dön, dolaş Ashab-ı Kehf'in köpeğiyle kapı yoldaşysan köpekten aşağı olma.

Köpekler bile, gönlinü ilk eve bağla diye köpeklerle nasihat ederler.

Kemik yediğin ilk kapıya sıkı bağlan, hak gözetmeyi terk etme derler.

Edeplensin de oraya gülsin, kurtuluşu o ilk kapıda bulsun diye onu ısırrılar.

A azgın köpek, velinimetine isyan etme.

Halke gibi o kapıya bağlan. O kapıda beççilik et, o kapıda çevik davran, o kapıda sığra.

Vefasızlığını apaçık gösterme, beyhude yere vefasızlığı fâş etme.

Köpeklerin âdeti vefakârlıktır. Yürü be, bari köpeklerin adını kötüye çıkarma derler.

Ulu Tanrı bile vefakârlıkla öğündü de "Bizden gayrı abdine kim vefa eder ki?" dedi.

Hakları reddettikten, saymadıktan sonra isteğin kadar vefakâr ol. Bil ki bu vefa, vefasızlığın ta kendisidir.

Çünkü hiç kimse Tanrı hakkından daha ziyade hak sahibi değildir ki.

Ana hakkı bile Tanrı hakkından sonra gelir. Çünkü Tanrı, anayı senin ana karındaki şekline borçlu etmiştir.
(III/314–325)

Herhangi bir insana karşı kusurlu bir davranışımız olunca derhâl özür diler, gönlinü almaya, kendimizi affettirmeye çalışırız. İnsanlara karşı bu hassasiyet göstermek şarttır. Bundan daha önemlisi de kulun yaratıcısına aynı tavrı sergilemesidir:

Onun gönlinü alırsanız azaptan kurtulduunuz; yoksa pişman olduğunuzun, ümitsizliğe düştüğümüzün günevidir.
(I/2533)

Diğer taraftan huzursuz olan, dert girdabına kapılan günahkâr insanı rahatlatacak tek davranış da tövbedir. Tövbe insanı iç sıkıntılarından kurtarır, suçluluk psikolojisini giderir:

Gam görünce istiğfar et. Çünkü gam, Halik emriyle tesir eder. (I/836)

Gönül evine bak! Gamlu tozlandı mı süpürgeci olmaksızın tövbeyle süpürülür, arınır. (IV/480)²

Mevlâna sağlık ve varlığı insanı Hak'tan ayıran perdeler olarak görür. Allah kulun tövbe ve niyaz ile kendisine yaklaşmasını isterse o kula dert verir ama kötü yaratılışlılar tövbeye yanaşmasın diye onlara baş ağrısı bile vermez. (III/190–204). Dolayısıyla insan sağlık ve varlığını kaybedip dert girdabına sürüklenince dertle yanan bir gönülle, aşkla niyaz eder, tövbeye sınıksız sarılır:

Hasret ve fîgan, hastalık zamanındadır. Hastalık zamanı tamam ile ıyanıklık zamanıdır.

Hasta olduğun zaman günahından istiğfar eder durursun.

Sana günahın çirkinliği görünür; iyileşince yola geleyim diye niyet edersin.

Bundan sonra kulluktan başka bir iş ihtiyar etmeyeyim diye abd eylersin.

Şu halde bu yakinen anlaşıldı ki hastalık sana akıllılık, bahşediyor.

Ey asıl arayan kimse! Şu aslı bil ki kimde dert varsa o, koku almış, dermana ermiştir.

Kim daha ziyade ıyanıksa o daha ziyade dertlidir. Kim işi daha iyi anlamışsa onun benzi daha sarıdır. (I/623–629)

Diğer taraftan başa gelen bazı dertler de günahların eseridir, insan bu sıkıntılardan kurtulmak için tövbe etmelidir:

Hiçbir asıl esere benzemez. Şu halde zahmetin ve baş ağrısını aslı bilemezsin.

Fakat bu mücazat, mükâfat, bir aslı olmadan vücuda gelmez. Tanrı, hiçbir suçsuz kulunu incitmez.

¹ Ayrıca bak. V/başlık–1265; 2512.

² Ayrıca bak. III/353–363.

Asıl neyse, o şeyi çeken odur. Ona benzemez ama ondandır.

Şu balde bil ki çektiğin zahmet, yaptığın suçun sonucudur. Sana inen bu tokat bir şebvetten ötürüdür.

İbret alma; o suçu bilmezsen bile hiç olmazsa derhal ağlayıp sızlamaya koyul, yarlıganma dile.

Secde et, yüzlerce defa Yarabbi de, bu gam, yaptığım suçum karşılığıdır ancak!

Ey rabbim, sen zulümden, sitemden temizsin. Nasıl olur da suçsuz olarak insana bir dert, bir gam verirsin?

Ben suçu belli beyan bilmiyorum, fakat bu derde sebep de mutlaka bir suçtur.

Sebebi örttüğün gibi o suçu da ört.

Çünkü ceza, benim suçumu ortaya koymaktır. Ceza sebebiyle hırsızlığım meydana çıkar. (V/3985–3994)

Mevlâna sıkıntı anında tövbeye dair bir hikâyeye anlatır: Hz. Ömer zamanında çeng çalan ihtiyar bir çalgıcı vardır. Gençken çalgıcının nağmeleri herkesi coştururken; yaşlanınca görünüşü de, sesi de çirkinleşmiş, geçimini temin edemez olmuştur. Bir lokma ekmeğe muhtaç duruma gelen çengi, mezarlığa gider, hâlini düşünür, yetmiş yıldır Cenab-ı Hakk'ın kendisine rızık verdiğini hatırlar, o gün çengini yalnızca Allah için çalmaya niyetlenir. Saatlerce çalar, gözyaşları döker, bu durumdan kurtulmak için Allah'a dua eder. Yorulunca da çengini yastık yaparak uykuya dalar. O sırada Hz. Ömer'in de uykusu gelir. Hz. Ömer, gün ortasındaki bu zamansız uykuya şaşırda da "Bunda bir hikmet vardır" diyerek uyur. Rüyasında Hz. Ömer'e; Medine Mezarlığında Allah'ın has kullarından birinin olduğu, Beytülmalden 700 dinar alıp bu kula vermesi, bu parayı sadece çengin telleri için verdiğini, bundan sonra her ihtiyacı için kendisine gelmesini söylemesi istenir. Hz. Ömer, parayı alır, mezarlığa gider. Orada yalnızca uyuyan çengiyi görür. Onu Allah'ın sevgili bir kuluna benzetemez. Etrafı dolaşır, kimseyi bulamayınca "Elbette kıyıda köşede bizim bilmediğimiz aydın gönüller vardır" diyerek, uyuyan ihtiyarın başında hürmetle bekler. Çalgıcı uyanınca başında bekleyen halifeyi görür, korkudan titremeye başlar. Hz. Ömer; ona korkmamasını, Allah'ın ona lutfunda bulunmak için kendisini gönderdiğini söyler ve parayı çengiyeye verir. Yaşlı çengi bu sözleri duyunca yetmiş yıldır ömrünü boşuna harcadığına üzülür, çengini yere çalıp parçalar, günahları için tövbe eder: "İhsan ve vefa sahibi Tanrı, cefalarla, suçlarla, geçen ömrüme sen acı! Tanrı bana öyle bir ömür verdi ki o ömrün bir gününün kıymetini bile cihanda kimse bilemez. Bense bütün o ömrü, her nefeste zir ve bem perdelerine harç ederek yele verdim. Kimseden medet yok. Yalnız ve ancak bana, benden yakın olandan medet var. Çünkü bana bu varlık, her an ondan gelmekte... Varlığım mahvolunca da ancak onu görürüm, başkasını değil." O samimî ağlayış ve tövbe ile gönlü, ruhu arınır. (I/1913–2222)

Ama unutkanlık hastası olan insanlar dertler bitince tövbeyi de unuturlar. Mesnevî'de bu konuda da bir örnek verilir: Köpekler, kışın soğuktan rahatsız olunca; "Yaz gelince kışın bannmak için kendimize bir ev kuralım" derler. Fakat yaz gelip de kemikleri ısınıp güçlenince; "İyi ama ben hangi eve sığarım ki?" derler. Yazı karnı tok, sırtı pek gölgede tembel tembel geçirirler. Gönülleri, "Bir ev kur" dese de aldınmazlar. İnsanlar da bir belâya, bir musibete düşünce büzülürler ve "Tövbeden bir ev kurayım, kışın o evde bannayım" derler, ama dertten kurtulunca hırsları galip gelir, kendilerine olan güven duyguları artar ve köpeklerinki gibi ev sevdası da geçer gider. (III/2885–2894)¹

Tövbe; kötülükte ısrar ve inattan kurtulmadır, ibret alanların hâlidir. Mevlâna bu konuda da Hz. Âdem ile şeytanın davranışlarını hatırlatır. Şeytan, secde emrine itaatsizlikten sonra birbiri ardına hatalar yaparken; bir diğer yanlışı da kötülükte ısrar yolundadır. *İblis dedi ki: Öyle ise beni aşdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın, dedi. (A'râf, 7/16–17)* ayetinde bildirildiği gibi olay yalnızca Hz. Âdem'le ilgili iken; şeytan âdeta kan davası güderek bütün Âdemoğullarını doğru yoldan çıkarmak üzere kötülüklerine hedef kılmıştır. Mevlâna; kinin cehennemden ve şeytandan kaynaklandığına işaret ederek, kötülük düşüncesinde ısrarın şeytana mahsus bir özellik olduğuna dikkat çeker (II/272–274).

Günahların panzehiri olan tövbe, mahşerde İlahî huzura götürülecek temiz gönül ve salih amel benzeri hediyelerden biridir. Günahlar o huzurda mutlaka karşımıza çıkacaktır. İşin sonunu düşünen

¹ Ayrıca bak. IV/2290–2300.

akıllı insan günahlardan kurtulmak için tövbe hediyesi ile gider:

*Yusuf, başından geçeneri anlattıktan sonra “E bize ne armağan getirdin, bakalım?” dedi.
Ey ulu kişi! Dostları görmeye eli boş gitmek, değirmene buğdaysız gitmeye benzer.
Ulu Tanrı bile mahşer günü, halka “Kıyamet günü için armağanın nerede;
Bize yapayalım, azıksız, âdeti sizi yarattığımız gibi geldiniz.
Kendinize gelin! Kıyamet günü için ne hediyeiniz var, ne getirdiniz?
Yoksa tekrar dönüp geleceğinizi ummuyor muydunuz, size bugünün vadesi batıl mı göründü ki?” der.
Ona konuk olacağımızı inkâr ediyorsan bu mutfaktan ancak toprak ve küll alabilirsin.
İnkâr etmiyorsan niçin böyle elin boş? O sevgilinin kapısına böyle nasıl ayak atacaksın?
Yemeyi, uyumayı biraz azalt da onunla görüşmek için bir armağan götür.
Geceleri az uyuyanlardan seher çağlarında istiğfar edenlerden ol. (I/3170–3179)
Kendinde göğe doğru çıkmaya bir meyil gördün mü hüma kuşu gibi devlet kanadını hemen aç!
Fakat kendinde yeryüzüne bir meyil gördün mü feryat et, ağlayıp inlemeyi hiç bırakma.
Akıllılar önceden feryat ederler, bilgisizlerse işin sonunda başlarına vururlar!
Sen, işin önünde sonunu sor da kıyamet günü pişman olma. (III/1620–1623)*

İnsanın en büyük düşmanı nefistir. Şeytanla dost olan nefis, itaati sevmez. Bu yüzden insanın tövbe etmesinden hoşlanmaz:

“Yanlışlıkla bir adam öldürdüysem diyetini vermek, akrabama düşer. Elest gününden beri benim canıma yakın olan sensin” demedi.

Ey bir can, sen ona tövbe etmesi, yargılanma dilemesi için inci verirsin de o sana taş bile vermez... İşte nefsin insafı! (III/2470–2471)

İnanan insan, “havf u recâ” arasında, hem Allah’tan korkan hem de O’nun rahmetinden ümit kesmeyendir. Tövbe de kulun korku ve ümidiyle gerçekleşir. Cenab-ı Hak, kulun ümidini boşa çıkarmaz, korkusunu giderir:

*O bir suç işledi, biz de o suçu gördük. Fakat “Ey Tanrı, acaba o avaremizin hali nasıl?
Bir seher vakti kendi kendisine diyordu ki merhametimizi adamakallı bilmiyordu ki.
Suçlu kişinin gönlüne bizden bir korkudur var... Fakat korkusunda da yüzlerce ümit gizli.
Ben utanmayan ve korkmayan kişiyi korkuturum. Zaten benden korkanı neye korkutayım.
Ateş, soğuk tencerenin altına konur; kaynayan oşkunluğundan baştan çıkan tencerenin altına değil!
Benden emin olanları bilgimle korkuturum; korkanlarınsa korkularını teskin ederim. (III/4380–4385)*

Bu yüzden insan ümitsizliğe kapılmamalı, tövbeyi ganimet bilip sınırsız sarımalıdır. Zira tövbe kapısı açıktır:

*Kendine gel, bundan böyle çekin artık... Çünkü Tanrı keremiyle tövbe kapısı açıktır.
Tövbenin batı tarafında bir kapısı vardır, kıyamete kadar açıktır.
O kapı, güneş batıdan doğuncaya dek açık kalacaktır, o kapıdan yüz çevirme!
Cennetin Tanrı rahmetiyle sekiz tane kapısı var... Oğul, o sekiz kapıdan biri de tövbe kapısıdır.
Öbürlerinin hepsi de bazen açılır, bozun kapanır... Fakat tövbe kapısı hep açıktır.
Bunu ganimet bil... Kapı açık, hasetinin körlüğüne rağmen derhal pılnı pırtını oraya çek! (IV/2503–2508)*

Ancak burada sözü edilen kıyamet, küçük kıyamet yani ölümdür. Tövbe, günahattan hemen sonra yerine getirilmeli, geciktirilmemelidir. Kuran-ı Kerim’de; “Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çatınca ‘Ben şimdi tövbe ettim’ diyenler ile kâfir olarak ölenler için (kabul edilecek) tövbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırlamışsınız.” (Nisâ, 4/18) ayeti ile hayatı boyunca kötülüğ

devam edip de son nefeste pişmanlığa düşenleri tövbesinin kabul edilmeyeceği bildirilir.¹ Mevlâna da; ömrü zayi edip tam can verme çağında, darlık zamanında tövbe etmeyi, Halep'teki Şîilerin her yıl aşure gününde Antakya kapısında yas tutmasına benzetir. Garip bir şair, yoldan gelir ve bu kalabalığı görür, feryatları duyar; “Kime yas tutuluyor?” diye sorar. Hadiseyi öğrenince; “Siz şimdiye kadar uyuyor muydunuz ki şimdi yas tutuyor, elbisenizi yırtıyorsunuz? Ey uykuya dalanlar, kendinize ağlayın! Çünkü bu ağır uyku, çok kötü bir ölüm. Tanrı'ya mensup ruh, zindandan kurtuldu. Neden elbisemizi yırtalım, niçin elimizi ısırtıp duralım? Kendi harap dinine, harap gönlüne ağla ki bu eski topraktan başka bir şey görmüyor” der.(VI/777–805)

Mevlâna'ya göre bir kulluk vardır, bir de has kulluk. Has kullar Allah âşıklandır. Ölmeden önce ölme sırrına erişmişlerdir. Onların tövbesinde, tövbeye de tövbe edilir. Mevlâna bu konuyu müezzinlerin sultanı olan Bilal'le anlatır. Asr-ı saadette Bilal, inancı yüzünden müşrik efendisinden işkence görmektedir. Efendisi onu güneş altında diken dallarıyla dövmekte, ama o “Allah birdir, bir” anlamında “Ahad, Ahad” demektedir. Oradan geçen Hz. Ebu Bekir, bu durumu görünce dayanamaz; “İnancını kâfirlerden gizle. Şüphesiz Allah her şeyi bilir, maksadını gizle” diye öğüt verir. Ertesi gün bir iş için oradan geçen Hz. Ebu Bekir, yine Bilal'in “Ahad” sesini duyar, işkenceyi görür. Tekrar nasihat eder. Bilal tövbe eder ama aşk gelince tövbesini bozar. Böylece bir hayli tövbeden sonra tövbeden bezip inancını açığa vurur. Hâlini şu sözlerle anlatır: *Bedenim de seninle dolu, damarım da. Artık bu bedene nasıl olur da tövbe sağlar? Bundan böyle tövbeyi gönülden çıkaracağım. Ebedî hayattan nasıl olur da tövbe edebilirim? Aşk, kabredicidir, ben de onun eline düşmüş, kabrolmuş birisiyim. Aşkın coşup köpürmesiyle, aşkın acılığıyla şeker gibi tatlandırdım der. Mevlâna izah eder: O âşık, kıyamete ulaşmış... Ona tövbe kapısı kapanmış. Hem âşıklık, hem tövbe, hem de sabretme imkânı. Bu, pek imkânsız bir şeydir canım efendim. Tövbe bir kurtarıcıdır, aşksa bir ejderbaya benzer. Tövbe, halkın sıfatıdır, aşksa Tanrı sıfatı. Aşk, kimseye niyazi ve ihtiyacı olmayan Tanrı'nın vasıflarındandır. Ondan başkasına âşık olma, geçici bir bevestir. (VI/888–971)*

Âşık tövbe etti mi... işte o zaman kork. Çünkü âşık, ayarlar gibi daracığında ders verir! (III/3845)

Bilindiği üzere, Mevlâna dört medresede ders veren bir müderris iken Şems-i Tebrizî ile karşılaşmış; Şems, Mevlâna'nın bineğinin dizginini tutup ve şu soruyu sormuştur: “Ey dünya ve mana bilgilerinin sarrafı, söyle! Muhammed Hazretleri mi yoksa Bâyezid (sûfi, 9. yüzyıl) mi daha büyüktür?”. Mevlâna; “Hz. Muhammed, bütün peygamber ve velilerin reisidir. Elbette ki büyüklük onundur” deyince Şems: “O hâlde neden Hz. Muhammed, ‘Kalbim paslanır, örtülür; onun için Rabbime günde yetmiş kere istiğfar ederim’ buyurdu? Oysa Bâyezid: ‘Kendimi noksan sıfatlardan tenzih ederim. Ben kendimi tespih ederim, şanımlı ne kadar yücedir.’ buyuruyor” deyince; Mevlâna cevaben: “Bâyezid'in susuzluğu bir yudumla dindi ve suya kandı. Hâlbuki Hz. Muhammed susuzluktan yanıyor, bir yudumla doymuyordu. Bâyezid, Hakk'ın ilk tecellisiyle kendini nura gark olmuş gördü; daha fazlasına bakmadı. Hz. Muhammed ise günde yetmiş makam aşırıyor, Cenab-ı Hakk'a her an daha çok yaklaşıyordu. Allah'ın kudret ve yüceliğini günden güne artarak seyrettiği için bir önceki hâlimden tövbe ederek; ‘Biz seni lâıykıyla bilemedik.’ buyuruyordu” der.²

Mevlâna sözü edilen olayda belirtilen hadis-i şerife Mesnevî'de de yer verir. Ancak yukarıdaki izahtan farklı bir görüş açısıyla, Habibullah olan Hz. Peygamber'in en has kul, en büyük Allah âştığı oluşuna ve bu aşk sarhoşluğu ile tövbesini bozduğuna işaret eder:

Peygamber gibi hani... “Söylemekten, hakikatleri saçmaktan dolayı her gün yetmiş kere tövbe ederim.

Fakat o sarhoşluk tövbemi bozar... Bu elbiseler soyan beden sarhoşluğu, tövbemi unutturur” dedi. (IV/3300–3301)

Âşıkların suçu da tövbesi de farklıdır. Diğer insanların tövbesine benzemez, belli şartları da yoktur. Mevlâna, tövbeye dair bütün hususları bir araya getiren bir hikâye tövbe konusunun önemini çarpıcı bir örnekle işaret eder ve Kuran-ı Kerim'deki; *Ey iman edenler! Samimi bir tövbe (tevbe-i Nasûh) ile Allah'a dönün (Tahrîm, 66/8) ayetinden ilhamla oluşturulmuş olan “Tevbe-i Nasûh” adlı halk hikâyesini anlatır:*

Hocam Nasuh tövbesine sarıl, canla başla buna çalış.

¹ Ayrıca bk. Zümer, 39/54.

² Mevlâna Celâleddin-i Rumî, Mesnevî ve Şerhi, Şerh eden: Abdülbâki Gölpınarlı, Ankara 1989, C. IV, s. 477.

Bu Nasuh tövbesini sana anlatayım, dinle. İnanmışsın ama yeniden inan!

Süt, memeden çıktı mı bir daha dönüp memeye giremez. Nasuh tövbesi de böyledir. İnsan, bir suçtan tövbe etti mi bir daha o suçu aklına bile getirmemez, değil ona nefret etmek, her an ondan nefreti artar. O nefret, tövbenin kabul edildiğine işarettir. O istek, önce lezzetsiz bir hale geldi, sonradan da istek yerine bu nefret geçti. Nütekâm “Aşka, başka bir aşktan başkası getiremez, neden o sevgiliden güzel bir sevgiliye âşık olmuyorsun?” demişler. İnsanın gönlü, tövbeden yine o suça meylederse bu meyil, tövbenin kabul edilmediğine, kabul lezzetinin o suçun yerine geçmediğine delildir. Yani “Kolay ibadetleri ona kolaylaştırırız”¹ hükmü zâhir olmamıştır, onda bâlâ “Güç şeyleri, kötülükleri, ona kolay gösteririz”² hükmü vardır. (Başlık)

Nasûh adlı bir adam vardı. Yüzü kadın yüzü, sesi de kadın sesi gibiydi. Bu özelliğinden faydalanarak, kadınlar hamamında tellaklık yapardı. Hiç kimse onun erkek olduğunu anlamazdı. Nasuh, yaptığı işin doğru olmadığını biliyor, tövbe edip işini bırakıyor ama nefsine uyararak her defasında tövbesini bozuyordu. Hak dostu, arif bir kişiye giderek hâlini anlatır ve ondan kendisi için dua etmesini ister. Arif de onun tövbe-kâr olması için dua eder. Bir gün Nasuh hamamda iken sultanın kızı gelir. Nasuh, sultan kızının yıkanmasına yardımcı olurken, kızın küpesinden çok değerli bir incinin kaybolduğu fark edilir. Hamamın kapısı kilitlenir, her yer köşe bucak aranır. İnci bulunamaz. Bunun üzerine herkesi soyarak, ağız, burun deliğine kadar bütün vücudunu aramaya başlarlar. Nasuh’un yüzü sararır, dudakları morarır, dünyaya geldiğine pişman olur ve ölüm korkusuyla bir daha bu işi yapmamak üzere gözyaşlarıyla, samimiyetle tövbe eder.

Ya Rabbi, nice defalar tövbeler ettim; ahiller ettim, sonra onları bozdum.

Ben, bana lâyük olanları yaptım. Sonunda da işte bu kara sel, gelip çattı.

Arama nöbeti bana gelirse eyvah bana! Kim bilir neler çekecek, ne güçlüklerle düşeceğim?

Çiğerime yüzlerce kor düştü. Müinacatımdaki çiğer kokusuna bak.

Böyle bir keder, böyle bir gam, kâfîrde bile olmasın. Rahmet eteğine sarıldım, medet medet!

Keşke anam, beni doğurmasaydı yahut da beni bir aslan parolasaydı.

Tanrım, sana düşeni yap. Beni, her delikten bir yılan sokmada.

Ne de taş gibi bir canım, ne de demir gibi bir yüreğim varmış. Yoksa bu dertle çoktan erir, kan kesilirdim.

Vaktim daraldı, bir an içinde feryadıma yetiş, padişahlık et.

Beni bu sefer de korur, suçumu örtersen ne olur? Her türlü yapılmayacak işlerden tövbe ettim.

Bu sefer de tövbemi kabul et de tövbeimde durmak için yüzlerce kemer bağlanayım.

Bu sefer de kusurda bulunursam artık duamı ve sözümü dinleme.

Herkes tek tek aranır, sıra Nasuh’a gelir. Artık Nasuh’un korkudan canı çıkmak üzeredir. Tam o anda inci bulunur. Herkes Nasuh’tan şüphelendikleri için ondan özür dilemeye başlarlar. Çünkü Nasuh, sultanın kızının tellaki olarak incinin çalınmasındaki en büyük şüpheli olarak görülmüş, ancak onu incitmemek için aramakta sona bırakmışlar, inciyi çalmışsa geri vermesi için mühlet tanımışlardır. Herkes Nasuh temize çıktığı için sevinir. Sultanın kızı banyosuna devam etmek için Nasuh’u yanına çağırır ama *Tanrı’ya sağlam tövbe ettim. Canım, bedenimden ayrılmadıkça bu tövbeyi bozmam* diyen Nasuh bu kez tövbesini bozmamaya niyetlidir. Hamamı terk eder, gider. (V/2228–2325)

Sonuç

Tövbe kul için kötülükten iyiliğe, isyandan itaate dönüşür. Yanlış yola sapan insanın, yeniden “sırat-ı müstakim”e dönmesini, Allah’a yaklaşmasını, günahlarının affını sağlar. Rahman ve Rahim adlarıyla tanıdığımız Allah’ın merhametine sığınan kul, samimi ise bağışlanmakla kalmaz, tövbesi ibadet hükmüne geçer. Kültür hayatımızın temel eserlerinden biri olan Mesnevî’de tövbe konusu ilk insan ve peygamber Hz. Âdem’in tövbesi ve şeytanın isyanı karşılaştırılarak ele alınır. Mevlâna, Mesnevî’de tövbeyi; kulluk,

¹ Leyl, 92/7.

² Leyl, 92/10.

sorumluluk, suçluluk, günahkârlık, pişmanlık, samimiyet, korku ve ümit, itaat, isyan ve kararlılık kavramları çerçevesinde ele alarak önemini; tövbe ile elde edebileceklerini çok çeşitli görüş açılarıyla anlatır. İnsanın; Allah'ın büyüklüğünü ve kendi aczini idrak etmesi, aynı günahı tekrar işlememesi, kötülükte ısrardan vazgeçmesi, ne kadar günahkâr olsa da Allah'tan ümidini kesmemesi ve yaratıcısına tam bir samimiyet ve güvenle yaklaşması öğütlenir. Bu konuların güncel yorumları ile günümüzde bütün dünyada yaygın hâle gelen kişisel gelişim kitaplarında tavsiye edilen kararlılık, güçlü irade ve güçlüklerin üstesinden gelme azmi arasında ilgi kurmak mümkündür. Konuya Mevlâna'nın sözleriyle son verelim.

Dağ işne deliğinden geçer mi hiç? Geçer... Ancak tek bir iplik haline gelirse!

Dağ tövbenle saman çöpü haline getir de suuları bağışlananların kadehini güzelce al, hoş bir hâlde çek gitsin. (IV/3451–3452)

Hayır, ümitsizlenme, sevin! O feryada erişen Tanrı'ya feryat et!

Ey affetmeyi seven Tanrı, bizî affet! Ey eskimiş nasır illetinin bile bekimi, bizî bağışla! (I/3252–3253)

Kaynaklar

Ateş, Süleyman, **İslâm Tasavvufu**, İstanbul 1992.

Mevlâna Celâleddin-i Rumî, **Mesnevî ve Şerhi**, şerh eden: Abdülbâki Gölpinarlı, C. I-VI, Ankara 1989, s. 477.

Mevlâna, **Mesnevî**, çev.: Veled İzbudak, C. I-VI, İstanbul 1971.

Özek, Ali ve diğ., **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, Ankara 1993.

Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1991.